

Recht

Filosofische Kaarten

Handleiding

Voorwoord

Absolute vorsten zoals Lodewijk XIV bepaalden zelf wat juist en rechtvaardig is. Wij kennen vandaag een andere staatsvorm, de democratische rechtstaat. Dat is een staatsvorm waarbij het gezag onder de heerschappij van het recht wordt geplaatst. Niet de voorkeuren of grillen van één mens bepalen wat kan en niet kan, wel de door een groep mensen geformuleerde wetten. Deze wetten zijn vervat in het recht. Zo kan men willekeur voorkomen. Niet alleen de burgers, maar ook de staat zelf moet zich aan deze wetten houden.

De democratische rechtstaat vertrekt van een aantal filosofische uitgangspunten over wat rechtvaardig, fair of juist is (of zou moeten zijn). Deze uitgangspunten kunnen we samen onderzoeken. Ze bieden voeding voor prikkelende gesprekken. We kunnen deze uitgangspunten onderzoeken via vragen zoals: Wat is een goede straf? Gaan rechten altijd gepaard met plichten? Hoe kan je weten wat goed is? Op welke principes is de RechtStaat gebouwd? Wat zijn de centrale bouwstenen en overtuigingen die ons bij het denken over RechtStaat helpen?

In dit pakket vind je denkoefeningen rond centrale begrippen zoals schuld, straf, rechtvaardigheid, rechten & plichten, en vrijheid of verantwoordelijkheid. De denkoefeningen stimuleren dialoog en reflectie over recht en de rechtstaat bij jongeren uit de tweede en derde graad van het secundair onderwijs.

Het materiaal is gericht op leerlingen van zowel de doorstroom- als de arbeidsmarktgerichte en dubbele finaliteit. Het doel is jongeren via vragen en oefeningen uit te nodigen om meerdere perspectieven over een onderwerp te verkennen. Zo leren jongeren om met elkaar in dialoog te gaan en genuanceerde standpunten kritisch te onderbouwen.

Welke thema's komen aan bod?

→ 1 | Schuld

Wanneer is iemand (on)schuldig?
Wat is het verschil tussen schuld en verantwoordelijkheid?
En wat betekent schuld eigenlijk?

→ 2 | Straf

Wat is het doel van een straf?
Straf je om wraak te nemen, om de wereld te herstellen of om de misdadiger te helpen?
En bestaat er zoiets als een ideale straf?

→ 3 | Rechtvaardigheid

Wanneer is iets rechtvaardig?
Wie bepaalt wat rechtvaardig is? Is rechtvaardigheid voor iedereen hetzelfde?
En zijn mensen van nature rechtvaardige wezens?

→ 4 | Rechten & plichten

Hoe organiseert de staat de rechten en plichten van mensen?
Hoe worden de keuzes van mensen gestuurd en gereguleerd? En wat met mensenrechten of dierenrechten?

→ 5 | Vrijheid & verantwoordelijkheid

Is het mogelijk om een rechtssysteem te ontwerpen waarin alle mogelijke vormen van discriminatie afwezig zijn? Is vrijheid een absolute waarde of zijn er toch steeds grenzen in de praktijk?
En moeten we iedereen gelijk behandelen, ook al zijn mensen heel verschillend?

Welke types denkoefeningen komen aan bod?

Stellingen

Dit soort oefening nodigt leerlingen uit stelling in te nemen door op een lange lijn te gaan staan van 'helemaal akkoord' tot 'helemaal niet akkoord'. Leerlingen wordt gevraagd het standpunt te onderbouwen met argumenten. Leerlingen reageren op elkaars standpunten en kunnen tijdens het gesprek van positie veranderen.

Casussen, dilemma's en perspectief oefeningen

Leerlingen krijgen een situatie waarbij ze een keuze moeten maken tussen een aantal opties. Leerlingen moeten deze keuze toelichten. Nadien worden leerlingen die verschillende casussen hebben bekeken samengezet. Door historische voorbeelden en rollenspelen leren jongeren vanuit verschillende invalshoeken eenzelfde situatie analyseren.

Classificatieoefeningen

Deze oefeningen laten leerlingen toe categorieën te onderzoeken en te bepalen wat bepaalde begrippen betekenen.

Filosofische vragen

Leerlingen staan plenair, in groepjes of individueel stil bij grote filosofische vragen. Deze grote vragen dagen leerlingen uit om stelling in te nemen, de eigen overtuigingen te verkennen en andermans perspectieven te begrijpen.

Welke oefeningen kies je voor jouw groep?

De oefeningen in deze dialoogset zijn erg gevarieerd. Je kan op verschillende manieren met deze set aan de slag. Afhankelijk van de groep kan je kiezen voor een concrete oefening met een duidelijke structuur of voor een eerder abstract groepsgesprek aan de hand van grote vragen. Alle oefeningen bevatten verschillende thema's en voorbeelden. Je hoeft ze niet allemaal te behandelen, maar je kan kiezen welke thema's of voorbeelden het best aansluiten bij de leefwereld van jouw groep.

"Deze oefeningen sluiten goed aan bij de leefwereld van jongeren. Ze worden op een speelse manier uitgedaagd om kritisch te denken. (leerkracht)"

Hoe ga je met de denkoefeningen aan de slag?

"Interessant dat leerlingen kunnen experimenteren met verschillende perspectieven, het is eigenlijk ook een oefening in democratie; ze leren respectvol van mening verschillen. (leerkracht)"

Stap in de voetsporen van Socrates

Als leerkracht, opvoeder of animator kan je reflectie over deze thema's bij jongeren stimuleren door je eigen oordeel even op te schorten en vragen te stellen die het denken van de jongeren zelf uitdagen. Hoe minder je als gespreksleider inhoudelijk participeert of corrigeert, hoe meer ruimte je scheidt om de jongeren zelf te laten denken.

Zelf niet oordelen maar vragen stellen, is wat de Griekse filosoof Socrates op de agora, het stadsplein van het oude Athene, ook deed. Hij sprak mensen aan en daagde hen uit om hun mening en de vooronderstellingen achter deze mening samen te onderzoeken. Zo hielp hij jongeren om bewuster en kritischer te participeren als burger in de samenleving.

De dialoogruimte

Een dialooggesprek gebeurt best in een **cirkel**. Zo kan iedereen elkaar goed horen en zien. Hoe minder visuele prikkels, hoe minder afleiding en hoe meer ruimte in het hoofd om op het gesprek te focussen. Een cirkel symboliseert ook het democratische idee dat elke deelnemer en elke inbreng een waardevolle bijdrage tot het gesprek zijn.

Algemene gesprekstips

De Socratische houding is een 'ander soort houding' dan we doorgaans als opvoeder, leerkracht of gids innemen. Het kan dus even wennen zijn. Volgende tips kunnen hierbij helpen:

Leg kort uit wat je gaat doen en wat de doelstelling is. Het doel van de denkoefeningen en de dialoog is om perspectieven te delen en inzichten te verruimen. De focus ligt dus op het gezamenlijk denkproces en niet op het vinden van één juiste of eenduidige conclusie.

Van mening verschillen is leerrijk. Maar **bewaak dat het over de zaak gaat** en spreek af dat er geen personen worden aangevallen of geïseerd tijdens het gesprek. Je kan hierrond een regel afspreken en deze regel herhalen of opschrijven en ophangen, als je inschat dat dit bij jouw groep belangrijk is. Je kan bijvoorbeeld afspreken dat leerlingen volgens deze structuur op elkaar reageren: 'Ik ben het (niet) eens met het argument dat... omdat...!'

Garandeer de veiligheid in de groep. Je kan een 'pauzeknop' introduceren. Deze denkbeeldige knop kan door iedereen ingedrukt worden die zich tijdens het gesprek 'onveilig' of 'ongemakkelijk' voelt.

Denken vraagt een intense hersenactiviteit. Zeker als we dit niet gewoon zijn.

Daarom is het goed om **denkpauzes in te lassen en regelmatig samen te vatten**. Dit doe je met uitspraken zoals:

- Denk hierover in stilte even na.
- Wie kan kort samenvatten wat er net gezegd werd?
- Heeft iedereen begrepen waar we het over hebben?
- Is dit duidelijk voor iedereen?
- Kan iemand even in andere woorden herhalen wat er net gezegd werd?

Betrek de hele groep bij het gesprek. Zeker bij gevoelige kwesties kunnen de haantjes-de-voorste het gesprek soms kapen. Schep daarom extra ruimte voor de stillere jongeren uit de groep.

Eindig met een kort nagesprek over de dialoog om de belangrijkste inzichten en ervaringen op te lijsten:

- Hoe heb je dit soort gesprek ervaren?
- Vind je dit zinvol? Belangrijk?
- Zouden dit soort uitwisselingen meer moeten gebeuren in de klas of in de samenleving? Waarom wel/ niet?
- Was dit een oefening in democratie?
- Is er iemand van inzicht veranderd?
- Heb je iets geleerd van een klasgenoot?
- Welk idee of welke vraag blijft hangen?

Vragen om tijdens de dialoog reflectie te stimuleren:

1

Vragen naar argumenten

- Kan je uitleggen waarom je dat denkt?
- Wat is jouw belangrijkste argument hiervoor?
- Kan je aantonen dat jouw redenering klopt?
- Waar komt dit idee vandaan?

2

Vragen naar extra duiding

- Kan je dit aantonen met een voorbeeld?

3

Vragen naar gevolgen

- Wat is het gevolg voor x?
- Geldt dat voor iedereen?
- Geldt dat in alle situaties?

4

Vragen naar verschillende invalshoeken

- Wie heeft een ander idee?
- Zijn er nog andere opties mogelijk?
- Zou de omgekeerde redenering ook kunnen kloppen?

Verder met dit thema aan de slag

In een reflectieve dialoog liggen de gedachten van de groep op de onderzoekstafel. Je komt te weten wat en hoe de groep denkt.

Misvattingen over een onderwerp of gebrek aan informatie worden tijdens de dialoog zichtbaar gemaakt. Dit is interessant als leerkracht of gids, omdat je op die manier te weten komt waar je na de dialoogsessie gericht met de groep op kan focussen of waar extra kennis noodzakelijk is.

Een dialoog legt ten slotte ook bloot wat jongeren motiveert, waar hun interesses liggen, waar ze nieuwsgierig naar zijn. Het is zinvol om hierop verder in te gaan in een volgende les.

Leestips over de gespreksmethode

Socrates op de speelplaats. Filosoferen met kinderen in de praktijk.

FREDDY MORTIER & RICHARD ANTHONÉ

Wat Had Je Gedacht? Leidraad voor Filosoferen met Jongeren.

GOEDELE DE SWAEF & KRISTOF VAN ROSSEM

Klassevol filosoferen: Handboek voor leerkrachten.

WILLY POPPELMONDE & DANNY WYFFELS

Geen vraag? Geen les!

PIETER MOSTERT

Het filosofisch gesprek.

KRISTOF VAN ROSSEM

Uitgewerkte voorbeelden van filosofisch dialogisch klasmateriaal vind je bij onderzoekskern ExploRatio van Odisee via

<https://exploratio.odisee.be/leermateriaal>

Colofon

Auteurs leer materiaal: Jelle De Schrijver & Eef Cornelissen

Auteurs handleiding: Eef Cornelissen & Jelle De Schrijver

Materiaal is geïnspireerd op de methodiek van het filosoferen met kinderen. We werken hierbij verder op leer materiaal van Matthew Lipman en methodieken zoals KlimaatBurgers en BurgerschapsReflex van Odisee.

Paleizenplein, 7 | 1000 Brussel | +32 2 500 45 54

BeLvue!
museum